

Az Igazi nyár kívülről-belülről

KARÁCSONYI ZSOLT: IGAZI NYÁR

**Irodalmi Jelen Könyvek
Kolozsvár, Budapest, Arad
2010**

„(...) itt van hely a magánynak,
a vagánynak, na persze,
én azt akartam írni,
de ez a billentyűzet
már túlságosan régi
a nagy, égi szavakhoz.”

Az Isten, mint a tenger (78.)

Karácsonyi Zsolt *A nagy kilométerik* 2006-os megjelenése után 2010-ben *Igazi nyár* címmel újabb verseskötettel jelentkezett, s még ugyanebben az évben elkészült doktori disszertációjának könyv változata¹ és a Faust-témát újragondoló írása² is. *Igazi nyár* című versciklus gyűjteménye őrzi *A nagy kilométerik*ből már ismert makrostruktúráját: a benne foglalt versciklusokat egy prológius (*Színház a sivatagban*) vezeti be, amely ezúttal egy különleges színházi szférára hívja fel a figyelmet. A versprológiust három hosszabb (*A szív és a test vitája*, *Orpheus Albionban*, *Hídavatás*), és két közéjük ékelődő rövidebb (*Ámor háborúi*, *Esti metró*) versciklus követi. A hosszabb rövidebb ciklusok és az általuk megképzett szövegegészek egyes alkotóelemeinek lazább-szorosabb kapcsolódásai adják a kötet ritmusát. Ezt a ritmust erősíti több vers tánc és táncos köré rendezett tematikája (*A táncos lép*, *A táncos*, *Legényes*), a különböző dalok, énekek (*Esti induló*, *Az első sötétség dala*, *Hal déli éneke*, *Nimfaust sorsdala*) szerepeltetése, és a versek részben a rímek, részben a szótagszámok kötöttségén, lazaságán, azok játékos alapuló sajátos, Karácsonyi Zsoltra jellemző dallamossága is. Az *Ámor háborúi* (fejezetek egy isten naplójából) címet viselő versciklus utolsó hat sora így hangzik: „Csupán a ritmus / csupán a ritmus, / csupán a ritmus tart ma itt, / így van esély, / hogy a bevallást még / elődázzuk hajnalig” (30.). Habár a ciklusba felvett versek mindegyike megjelent folyóiratokban az elmúlt években, a záró hat sor sehol nem szerepelt. Arra a kérdésre, hogy vajon a költő az istenség háborgásait miért oldja fel végül a ritmusban, talán az *Esti Metró* (szakaszjegy) ciklusának idézetei adhatják meg a választ. Az *esti metróra* utasa egy jó választás által kapott helyet, aki számára az út során a mélység magassága tárulhatott fel: „De jól választottam ki a ritmust és a színeket, / minden elképzeltető jó lenn és fenn között lebeg.” (*I. Átmenet* 55.) Ez a pozíció, a lenn és fenn közepe, a középút,

¹ *A tér játéka*. A virtuális tér és a történelmi idő viszonyának módosulásai Páskándi Géza és Martin Sorescu drámáiban, Korunk – Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2010.

² *Ússz Faust, ússz!* Pallas–Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2010.

az ember élete. Ezen a helyen létezik a kezdet és vég két szélső és végső időfogalmi között. A jól megválasztott ritmus az élet maga, a folytonos egymásutániség mind időben, mind pedig térben. Ezért írja a költő az *Esti Metró* harmadik részében, *A szerelvényben*, hogy „mégiscsak van egy alapzaj, aminek a neve lélek, / arra való, hogy ha hagyod: pergesse le minden képet, / ahogy csak a metró tudja, keresetlen keretekkel, / fényfutammal megadni a ritmust, azt, hogy »gyorsan kelj fel!«” (59.). A ritmus, ami a kötet egészét áthatja, az élet lüktetése, lélek a gépben, a billentyűzetben. A szerző mint szív a könyv testében lüktet a kötet minden versében.

A szív és a test vitája című ciklus Villon párbeszéd formájában megírt balladájától örökölte nevét, s mint az a kötet tovább lapozása során kiderül, az ugyanezen címet³ viselő Karácsonyi Zsolt vers valóban Villon balladájának, szív és test beszélgetésének újraírása. A költő versében ez esetben azonban megjelenik a vitát bevezető, közreadó és lezáró hang, amely kívülről szemléli, hallgatja a vitázó feleket (12–13.). Villon balladájában a szíven és a testen kívül senki nem kap szót. Karácsonyi Zsolt versének beszélgetését ezzel szemben a hang kezdi, és zárja le, az utolsó szó az övé, de utolsó szavai nem döntenek, nem döntenek egyik fél mellett sem, és valójában nem zárnak le semmit, csak jelzik, hogy az idő eljárt szív és test felett, s ideje nyugovóra térni. („Nem tudhatom. Annyi biztos: időközben este lett. / Igyekszem úgy elaludni: szív és test ne sejtse meg.” 13.) A vita nem lezárul, hanem megszakad, nem megoldódik, hanem megszűnik hallgatósága, közvetítője, medialitás nélkül nem hallható, látható (olvasható). Karácsonyi Zsolt első ízben 2008-ban az Irodalmi Jelen oldalain adta közre *A szív és test vitája* című versét, amit akkor a következő sorokkal fejezett be: „Ki a bűnös, aki angyalt vár mindennap lagymatag, / vagy ki nem néz jobbra-balra és csak előre halad? / Én nem tudom. Annyi biztos: időközben este lett. / Igyekszem úgy elaludni: szív és test ne sejtse meg.”⁴ Szembetűnő, hogy a korábbi változat, habár ott sem születik döntés, még inkább nyomatékosítja az azt megelőző vita és a vita tárgyát összegző kérdés eldönthetetlenségét, megválaszolhatatlanságát, ráadásul szerepelteti a mondat eleje miatt nagybetűvel írt és ezáltal kirívóbb „Én”-t, aki így – az eddig csak a grammatikai struktúrában „személyes” hangnak – szemantikailag is személyes arcot kölcsönöz. A kérdés eltűnésével csökken a vita lezáratlanságának hangsúlyozottsága, az én kihagyásával pedig a közreadó hang kiléte is elbizonytalanítódik. Ráadásul a kérdéssel annak vitaösszegző tartalma kimarad, ami által az olvasó, értelmező nemcsak a döntésben van magára utalva, de a párbeszéd tétjének, gondolatiságának megítélésében is. Emellett a megoldás vagy konszenzus elmaradásának halványabb jelzése felszabadítja az olvasó értelmezési lehetőségeit, ami jó választásnak tűnik a hatástörténetileg amúgy is terhelt vers esetében. Karácsonyi Zsolt megújítja, újraformálja a villoni balladát, új testet (küllemet) és hangot (a vitapartnerrel együtt megszólaló harmadik) ad neki, és érdekes alternatívát kínál mindezeket keresztül a mai olvasónak.

A kötet számos olyan verset tartalmaz, amely *A szív és test vitájához* hasonlóan más orgánumban a könyv megjelenése előtt napvilágot látott, ezek azonban gyakorta eltérnek az *Igazi nyár* lapjain szereplő változatoktól. A 2010-re könyvvé szervezett kiadás 2006 és 2008 között már megjelent verseinek átformált, átírt változatait, illetve eddig még nem közreadott, így az olvasó számára új verseket vegyesen tartalmaz. Külön érdekessége,

³ A vers címe *A szív és test vitája*, tehát egy „a” névelővel különbözik a ciklus címétől.

⁴ Irodalmi Jelen, VIII. évf. 2008. 84. szám, 3. <http://shop.irodalmijelen.hu/pdf/2008/84-IJ-2008-10-oktober.pdf> 2010. február 5.

hogyan akad több, 2010-ben egy-egy folyóiratban megjelent költemény is közöttük, amelyek ugyancsak eltérnek a könyvbe készült formájuktól (*A nimfa születése* 42–43.⁵, *Kosztolányi-féle* 80–81.⁶). A szerző láthatóan megállás nélkül munkálkodik, gondolkodik verseinek alakításán, amit a különböző, mind régebbi, mind pedig újabb versvariációk jól mutatnak. Van, ahol csak néhány szót cserél ki (*A változás* 33.⁷), esetleg a versszakok beosztásán (*A tánctanár színre lép* 9–10.⁸), sorain egy-egy szó ide-oda rakosgatásán változtat (*Hídavatás* 70–71.⁹). Máskor egész versszakokat hagy ki (*A táncos* 18.¹⁰, *Angyalok kertje* 19–21.¹¹), vagy éppen a befejező versszakot kurtítja meg (amint láttuk azt *A szív és test vitája* esetében 12–13.). Akad olyan alkotás, ahol csak a címet írja át (*Kolozsvári névtelen*¹² helyett *A névtelen* 76.), máshol a versszakok formáját szabja újra (*Legényes* 14.¹³).

Amikor Karácsonyi Zsolt úgy dönt, hogy *Igazi nyár* című kötetébe verseket gyűjt össze, olyan verseket, amelyek 2006 óta kisebb-nagyobb időközönként már megjelentek, újra izlelgeti azokat, és az új kötetéhez igazítja, alakítja mind. De nem áll meg itt, hiszen néhányat a 2010-ben megjelentek közül is átformál, megváltoztat, s végül mindezeket számunkra ismeretlen költeményekkel egészíti ki. A kötetnek tehát koncepciója, rendje van. Nemcsak gyűjtés, egymás mellé helyezése annak, ami már volt. *Alakítás* az olvasóért, az *egybeolvashatóság*ért. A ritmus egyike elveinek. De hol érjük utol a többit, hol tűnik ki leginkább a többi rendező elv, ha van még ilyen? Mi a kötet közepe, mi az a mérce, amihez képest alakul tartalma? A kötet és az abba be nem került részek vizsgálata során sok minden kiderül. Mint azt láthattuk, *A szív és test vitája* többszöri változáson ment keresztül, amennyiben Villon balladájából Karácsonyi Zsolt egy korábbi, majd pedig későbbi költeményévé íródott át. A változtatások jelentősnek mondhatók, mert a felmutatott különbségek új versértelmezési lehetőségekhez vezettek.

Az *Igazi nyár* másik, kisebb versciklusának címe, az *Ámor háború* (fejezetek egy isten naplójából) ugyancsak ismerős lehet számunkra, ezúttal azonban nem egy költőelőd, hanem az utóbbi évek Karácsonyi Zsolt terméséből. Ezt a címet olvashattuk a neve alatt 2006-ban az Irodalmi Jelen¹⁴, az erdélyi Helikon¹⁵, a Látó¹⁶ és a Székelyföld¹⁷ lapjain. Ösz-

⁵ Látó, 2010. 21. évf. 3. szám 19-21.

⁶ Bárka 2010. XVIII. évf. 2. szám 19-20. és Bécsi Posta, 2010. V. évf. 5. (38.) szám 7. http://www.bornemisza.at/zeitung/BecsiPosta_2010_5.pdf 2010. febr. 5.

⁷ Székelyföld, 2007. XI. évf. 4. szám 6-7.

⁸ Irodalmi Jelen, 2008. VIII. évf. 84. szám 3. <http://shop.irodalmijelen.hu/pdf/2008/84-IJ-2008-10-oktober.pdf> 2010. febr. 5.

⁹ Helikon, 2008. XIX. évf. 6. (500.) szám 2.

¹⁰ Tiszatáj, 2010. 64. évf. 4. szám 40.

¹¹ Helikon, 2006. XVII. évf. 14. (460.) szám 3.

¹² Irodalmi Jelen 2008. VIII. évf. 84. szám, 3. <http://shop.irodalmijelen.hu/pdf/2008/84-IJ-2008-10-oktober.pdf> 2010. február 5.

¹³ Székelyföld 2008. XII. évf. 11. szám 13-14.

¹⁴ *Ámor háború*, (a férfi), (a nő), Karácsonyi Zsolt ezt a verset nem vette fel az *Igazi nyár* kötetbe. In: Irodalmi Jelen 2006. VI. évf. 61. szám 12. <http://shop.irodalmijelen.hu/pdf/2006/61-IJ-2006-11-november.pdf> 2010. febr. 5.

¹⁵ *Ámor háború* XII., XIII., XVI., XVII. A kötetben az I. vers a Helikon XII., a II. első részének a XIII., a IV. a Helikon XVI., illetve az V. a XVII-nek felel meg kisebb-nagyobb eltérésekkel. In: Helikon 2006. XVII. évf. 7. (453.) szám 3.

¹⁶ *Ámor háború* III, IV, V, VI, VII, VIII, IX. A kötetből ezek a versek hiányoznak. In: Látó 2006. 17. évf. 3. szám 60-62.

szesítve az *Ámor háborúi* cím a III–IX. és XII–XVII. sorszámokkal ellátott versek és egy (*férfi*) és (*nő*) alcímet kapott kétrészes költemény címeként funkcionált. Az *Igazi nyár* kötetben kiegészült egy alcímmel (*fejezetek egy isten naplójából*), és az alatta felsorakozó versvariációk egy ciklust záró, fentebb már idézett, külön oldalra került végszóval („Csupán a ritmus [...]” 30.) bővültek. A szerző az első versen változtatott a legtöbbet: kihúzott egy teljes versszakot, két másikat pedig jócskán lerövidített. A második versszak így hangzott 2006-ban, az akkor még XII. fejezetben: „[h]át jól figyelj, a szintem az valódi, / ha marja is egymást a sok maródi, / és az ezer maradó faragatlan, / csak én vagyok a nagy kulcs a lakatban, / a test kockája, míg az este pördül, / mert jól tudom: ami elindul – eldől.”¹⁸ A 2010-ben megjelent változatban az utolsó két sor eltűnt, maradtak az asszonán-cok, amelyeknek lüktetést keltő formája nem fojtódott le a két hiányzó sor mássalhangzós összecsengetésében. A harmadik versszak komplex képiségét a „teknő”-„vályú”-„meder” metaforákon belül ide-oda tologatott jelentések, és a belőlük asszociációk során létrejött allegória adja meg. A versszak annyira sűrű, hogy nehéz megállapítani a metonimikus és metaforikus kapcsolatok határait. Ahol az egyik megtörik, beindul a másik, és fordítva. „Akár a múzsák, ha járnak őszi erdőt, / én igaz liszthez keresem a teknőt, / s e teknőhöz nem elég tiszta elme, / a szellem és a test kivájt kegyelme, / mert tulajdonképpen én vagyok a vályú, / de mélyülök, mint mederhez arányló / és virágtól aranyló folyók szoktak.” (25.) Mert az „én” eleinte a teknőt és a megfelelő hozzávalókat keresi, amiben és amikből kikeverheti személyét, ám keresésében önmagára ébred, ráismer saját maga „vályú”-szerűségére. Talán az én tudatra ébredésének, a szemléletből a reflexióig való eljutásának képei ezek, ami fentebb kezdődik (teknő), majd behullik a mélybe (vályú), végül a mederhez való hasonlóságában eljut az alakváltozatoktól a folyó állandó formabontásáig. A szapora képhalmazás elvezet a dinamizmus, az örök változás ősképehez: a folyóhoz. Az én a héraikleitoszi örök mozgásban találja meg princípiumát. A folyóiratban megjelent változatban itt is vannak eltérések. Az ötödik sor után kimaradt tagmondatok – „amelyben minden földi jól disznólkodni képes, / mint szárnyas rész átszállok az egészhez” –, illetve a versszak utolsó két, kihúzott sora – „és van oly részem, amit gyakran le szoktak, / de meghagyom titkát a hajnaloknak.”¹⁹ – provokatívabban állították volna szembe a teknő és a vályú patetikusabb és köznapibb megformáltságát, az én magasztos és alantas arcainak formáit. Nélkülük Karácsonyi Zsolt megmaradt a kettő közti játék kimértségében. Ámor háborúiról készített fejezetei a továbbiakban is tartalmaztak változásokat. Ezek azonban már nem ennyire látványos átírások. A II. számú rész alá például két, előtte különálló vers került, tartalmuk és formájuk viszont nem módosult. Előzetes elválasztottságukat a szerző új kötetében *-gal jelölte. A IV. fejezetben a versszaktagoláson módosított: a záró mondatokban szereplő felszólításokat leválasztotta a versszakokról, új, önálló mondatokat hozott létre, és a bennük elhangzó „jertek” nyelvjárási formát „gyertek” köznyelvi változattal helyettesítette. Az V. versben végül csak az írásjelek módosultak. Az utolsó versszakot követő hosszanti pontozás talán a következő oldal ritmusos kis költeményét készítette elő, a betűk helyetti pontok sorjázásával jelezte: valami hiányzik, kiegészítésre vár. Az *Ámor háborúi* (fejezetek egy isten naplójából) versciklus Ámor alakváltozatainak, születésének, vál-

¹⁷ *Ámor háborúi* XIV. és XV., melyek közül az első a kötet II. versének második felét, míg a második a kötet III. versét adja. Ez esetben a költő az arany por egybeírásán és a sorszámozáson kívül nem változtat a két költemény tartalmán. In: Székelyföld 2006. X. évf. 6. szám 29–30.

¹⁸ Helikon 2006. XVII. évf. 7. (453.) szám 3.

¹⁹ Uo.

lalt szerepeinek játékos bemutatása. Karácsonyi Zsolt Ámora legalább annyira ember mint isten, *A szív és test vitája* ciklusából ismert táncos, legény. Föld és ég között ingázó, fel-felröppenő komisz istenség, aki szeszélyeivel mozgatja kiszemeltjeit, legyenek azok istenek, emberek, férfiak vagy nők. A 2010-re öt fejezetbe sűrűsödő versciklus az istenség költői énjének aspektusait mutatja be, olyan ábrázatait, akik a szavakkal játszva mozgatják jelen és múlt bábjaikat. A játék célja azonban nem csak a bábok állandó mozgatása, hanem a mozgalmasságban megtalált én pillanatnyi láttatása. A kötetbe fel nem vett fejezetek ugyancsak Ámor én-értelmezéseinek, én-láttatásának kimerevedett pillanatai, de hiányzik belőlük Ámor mint táncos és tánctanár, aki indulóival orgiákba, harcba csalogatja az emberiséget. Mint írja a II. és a III. versben: „hiába szólnak, ne legyek blazírt, / könnyed fiú vagyok, ki vad csodákra képes – / én orgiákba terelem a népet.” (26.), illetve „agg férfiak fülszőre is berezzen, / ha harcias dalaim zengni kezdem, / tisztos matrónák lába közt a por, / a régi kéjek felé araszol –.” (27.). Ámor háborúi a vágy szeszélyeinek ének, tánc és ritmus eszközeivel való diadalra segítése.

Karácsonyi Zsolt *Igazi nyár* verseskötetében folyamatosan kettős játékot úz az olvasóval. Időről-időre versekbe bújjuk, maszkokat, álarcokat vesz fel, majd egy számára tetsző pillanatban kikacsint mögülnk a közönségre. Angyal, tánctanár, Ámor, Orpheus, nimfa vagy Akárki, minden szerep arra van, hogy kipróbálja, kipróbálja bennük önmagát. Hiszen a maszkok csak a mögöttük elrejtett arc által vannak jelen a színpadon, viselőjük nélkül hogy is juthatnának egyébként szerephez. Szavak nélkül a vers. Színész nélkül néma a szereplő a színházban. Karácsonyi Zsolt *Színház a sivatagban* című versét választotta az *Igazi nyár* prologusaként, ezzel jelezve a teatralitás fontosságát költészetében. A szereplő szavalt, és a színész hozzászólt, szólamaik összhangzatában keveredett a patetikus stíl a köznyelvivel. Amikor figurázott, akkor sem szűnt meg embernek lenni az álarc mögött. Mindegyre költővé vált, költötte önmagát. A tánc, az ének, a bennük oly fontos ritmus megmozgatja, megindítja az ember testét és érzületeit. Karácsonyi Zsolt ritmusérzékelével a szavakat küldte táncba verseiben. Az olvasó, amikor kézbe veszi az *Igazi nyár* kötetét, a szavak táncába lép be, kilép hétköznapiaságából, s ideig-óráig, de részt vesz a költő előadott, előírt életében. Karácsonyi Zsolt átváltozásai addig zajlanak le figyelő szeme előtt, amíg be nem köszönt a *Szabadnap*. Ekkor így int búcsút a költő:

*én vagyok minden elkezdett helyen, vágatok minden
leírható szóban. Ma még szabad. A látható valótlan
körbevesz, másik, gyorsabb térbe hív át,
ahol az átváltozást megtanítják.*

*Az új helyen se lanyhulhatok el,
Csak felfelé, és azon túl igyekszem,
Hogy ezt a szabadnapot megteremtsem
Kedvem szerint.*

Mint elhasznált nyugágy, reccsen a test a nyújtott mozdulattól.

Az alkonyégi hajnal összeránt, és ellököm a szavakat magamtól.”

(Szabadnap 83–84.)

Pál Katalin